

■ İradə Musayeva

6 avqust 2016

WWW.KASPI.AZ

Şeirin saflığı qəlbin odu ilə yoxlanılır

(R.Toqor)

Dünyada nə qədər şair varsa, şeirin nə olması haqqında da elə o qədər tərif, nəzəri - elmi fikir, poetik yozum var... Kimi deyir möcüzədir, kimi deyir eşqdır, kimi deyir vurğunluqdur, kimi deyir dərddir, kimi də deyir ovqat məsələsidir şeir və s. Amma, məsələn, maraqlı izahlardan birini J.Iets yazmışdı vaxtilə: Şeir səs və mənə arasında titrəyişdir...

Salam Sarvanın şeirlərini oxuyanda isə belə düşünmüşəm həmişə: Onun şeirlərində dərddin estetikası var. Ağ-qara misralardır, rəng-rənglilik yoxdur, amma bu "ağ-qara"da o qədər kəskinlik var ki, parodoksallıq kontrastı şiddətində əlavə

O ağ gün illərin lap altındadı -
kömək et boşaldaq çölə bu ömrü.

* * *

Mübarək, Tanrı bir gün verib sənə,
o da ki qaradı, rənginə düşmür.

* * *

Gör haçandı görüşmürük,
necəsiz, əziz dostlar?
İndi necə yaşayırsız,
necə ölürsüz, dostlar?

* * *

Öz oyunaqlarımızı da özümüz düzəltдик -
taxtadan tapança, məftildən araba...
İndi kimik?
Təkadamlıq xaraba!

* * *

"İşıq pulu" bildirişlərinin qapımıza
qara kağızlar kimi gəldiyi bir zamanda
sənə bir vəsiyyətim var...
Bu azad dünyanın qurulmasında
qul əməyini də unutma...

bağlanırıq, gizlənirik ondan bəzən,
o isə işığını yox, qaranlığını qara
rəng bükümündə göndərir bizə...Və
beləcə, şair dərddin poetik obrazı ilə
bizi elə doğmalaşdırır ki, dərddi -
çək-mirik, yaşayırıq, özü də zövq və hə-
vəslə. Bayaq dediyim kimi, dərddin
estetikasını...

Gecənin eyni vaxtında
oyaq qalanların gözlərində
cürbəcür yuxusuzluq var indi.
Mən bu sakit gecədə oturub
uzaqdakıların barədə düşünürəm.
İndicə anladım ki, gün işığı yaxını,
gecə qaranlığı uzağı görmək üçündü.

Müəllifin icazəsi olmadan bu şeir-
rin üzərində bir eksperiment aparaq.
Məncə, sərbəst şeirin klassik forma-
lı nəzm mətni hesab etdiyimiz bu

Sənə deyiləsi deyil, sənə deyiləsi sözüm...

(Salam Sarvanın şeirləri haqqında)

parça əslində modern poeziya örnə-
yidir. Dəyişilə bilir, yozula bilir, bə-
zən yeni, bəzən çoxdan oxuduğun
kimi səslənir qulağında. Şeirdən an-
caq söz birləşmələrini seçib yazmaq:

Gecənin eyni vaxtı
oyaq qalanların gözləri
cürbəcür yuxusuzluq
sakit gecə
uzaqdakılar barədə düşünce
gün işığı
gecə qaranlığı
uzağı görmək...

Xəbərlər və xəbərlilik (var, otu-
rub, düşünürəm, anladım, görmək
üçündür) özü də ayrılıqda bir poetik
hormoniya yaradır. Oxucunun intel-
lektual erudisiya və intuisiya ilə qav-
rama potensialını yoxlamaq üçün
belə eksperimentlər də maraqlı olar
bəlkə, modern şeir çeşidləri haqqın-
da düşünəndə. Məsələn, əgər mən
oxucu kimi bu şeiri belə də oxuya və
başə düşə bilirsən, demək poezi-
yanın dilini bir az "çətinləşdirmək"
də olar hərdən...

Elə poeziya var ki, "izm"lərin izi
onun mətninin formasında yox, ma-
hiyyətindədir. Modern düşüncənin
klassik ifadəsi oxucunun, bəlkə şai-
rin özünün də hiss etmədiyi bir orijini-
allıq yaradır. Obyektə bağlı asan
qavrama və yaddasaxlama, poetik
ifadə tərz, forma ilə əlaqəli olur,
ənənəvi, şablon, yeknəsəq və təkrar-
larla düşünmək qəlibindən çıxmaq,
obyektə sərbəst və erudisiya ilə ya-
naşma Salam Sarvan şeirinin özelli-
yidir. Çox zaman onun şeirlərini
ənənəvi, klassik üslublu poeziya nü-
munələri kimi təhlil edirlər, ancaq elə
deyil. Şeirinə hədəf, mövzu ola bil-
cək istənilən bir təsvir obyektini (sev-
gilisi, anası, vətəni, dostları, obraz-
laşmış ayrılıqları, doğma və yad in-
sanlar) onun yozumunda yeni tərəf-
ləri ilə üzə çıxır. Salam şeirindəki
Ana obrazı bizim ədəbiyyatımızdakı
şablon "müqəddəs sima" portretini,
çərçivəsini dağıdır, daha səmimi,
daha doğma, xatirələrimizi oyadan
işarələrlə canlandır.

Ana, məni basdırarsan
boyumu soxduğun yerə

rənglər olmadan da dünyanın çox-
çalarlılığının fərqiində ola bilirsən.
Oxuyanda açıq-aydın rəng görürəm.
Burda ağ-qara hərflər söz-söz dillə-
nə bilir, qara-qara sözlər misra-mis-
ra mənalanır... Ağın 7, qaranın isə az
qala 77 rəng çaları mənəallığında dü-
şüncələrin durulur, kədərin dərinlə-
şir, ruhun şair ruhu ilə doğmalaşır.
Tanış ovqat, yaşadığın psixoloji hal-
lar, tərəddüdlü məqamlar, fərqi yox-
dur, hətta sosial-siyasi, maddi və s.
bu kimi durumlarla bağlı düşüncə ya-
xınlıqları başqa bir adamın səsinde
sənə diktə olunur və sən ayılırsan,
bəzən dik atılırsan, səni oxuyan var,
səni tanıyan, səni qaranlıq gecələr-
də, kimsəsiz küçələrdə öz-özünə da-
nışdığıın yerdə görən, eşidən olub.
Deməli, hardasa sənin ruhuna qo-
hum olan bir şair də var ki, onun
özünüifadəsində sən də varsan.
Çünki onun misraları içimizdən qo-
pur sanki:

Bizim başımızın gülləsi ilə
kimşə baş qatmağa "tə"ə gedəcək.

* * *

İndi günün nə vaxtıdı,
gündüzdü, gecədi, zalım?
Bir kəsdiyin qoluma bax,
gör saat neçədi, zalım?

* * *

Hər gün darıxmaq öz yerində,
gündə üç dəfə yeməyini də unutma...
Unutma ki,
buranın adamları adama etdikləri
yaxşıliğin qisasını mütləq alırlar...

* * *

Heyatımıza o qədər adam yığıdıq ki,
indi onların əlindən tənhalığa çəkilmək
də olmur.

* * *

Min ildi qapım döyülür,
aç gör kimdi bu GƏLMƏYƏN?

Diqqət etdinizsə, dediyim rəng-
lərdən başqa rəng görünmür. Bir də
ışığı-qaranlıq, sevinc-kədər, xoşbəxt-
lik-bədbəxtlik əksliyi var bu ağ-qara-
lıqda:

Baxdım, nə qapısı, nə bacası var,
baxdım çöl-bayırı görməyən evə:
bəs axşam haradan girir qaranlıq
gündüz gün işığı girməyən evə?

Qapısız-pəncərəsiz, dünyaya
açıq olmayan, çöl-bayırı görə bilmə-
yən evə işıq, sevinc, xoşbəxtlik yol
tapa bilmir, qaranlıqsa hər axşam ra-
hatca bu evin çağırılmamış qonağı
olur. Bu ev obrazı sizə tanışdırmı?
Bu bizim qapalı dünyamıza durma-
dan sızan kədər, ağrı və nisgilin
qaranlığına oxşamırmı? Dünyaya

* * *

Baxtımızdan...
analarımız bizi 40 yaşımızdan sonra
yetim qoyurlar -
get-gədə uşaqlaşan vaxtımızda...

* * *

Darıxan bu adam deyir:
sevgilimizin qolları arasında anamızın
yada
düşməyindən məlumdu uşaqlaşmağımız.

Yalnız o, yalnız o rəhmətlik arvad bilərdi
bu dəhşətli sualın cavabını:
Ki, hansı istiqamətə hərəkətdi
getdikcə hər yerdən uzaqlaşmağımız...

Salamın şeirlərində elə misralar
var ki, adam istəyir, əlini sözlərin al-
tına tutsun, sanki qanı damır. Elə
misralar var ki, getmək - tərk etmək
deyil, ölüm -yoxluq yox, qovuşma
məqamlarının tablosudur, böyümək -
inkişafın, artımın yox, pis xəbər sü-
rətinin ekvivalentidir.

Gir tabutum altına, çətilən çıx gəzməyə
Qanımı üstünə səp, ətilən çıx gəzməyə.

* * *

Yaman tez böyüdülm pis xəbər kimi

* * *

Ölmək istəyirəm, bir az da sənə
qapanmış gözləmə baxmağım gəlir.

* * *

Nifrət elədiyin ayağını da
bir addımdan uzaq tullamaq olmur.

* * *

Dünyadan evdən çıxan kimi çıxacaqsan -
işığı söndürüb qapını bağlayandan son-
ra düşünəcəksən:
heç nəyi unutmadım ki,
heç kimi unutmadım ki?!

Ayaq - hərəkət, irəliləmə simvo-
lu ola bilər, amma çarxıya çəkilib
donub qalmış, hərəkətsiz insan ağır-
sında nifrət elədiyin ayağını da bir
addımdan uzaq tullamaq olmur...

Və ya: ölümə "ışığı söndürüb qapı-
nı bağlayandan sonra düşünəcəksən:
heç nəyi unutmadım ki,
heç kimi unutmadım ki?!" - hazır-
lığı, ovqatı ilə gedəni gördünüzmü?
Hara gedirsən? - Ölməyə. Bir şey
yadımdan çıxmıdı? Məncə yox. Am-
ma görə kimisə unutmadım ki? Bu
dialoqu biz düşündük şeirin təsirlilə...
Amma çoxlu suallar çıxdı bu misra-
lardan. Görən bizi tərk edən insanlar
gedəndə, "qapını bağlayıb" bu dün-
yadan çıxanda özləri ilə (yaddaşı və
ruhu ilə) kimisə də aparmaq istəklə-
ri olurmu? Biz kimi apara bilərlik gö-
rən nə vaxtsa "qapını bağlayıb çıxan-
da" bu dünya evindən...

Salamın şeirləri ancaq oxumaq
üçün yox, daha çox oradakı həyatla,
oradakı səslər, rənglərlə, oradakı his-
siyyatla, instiktlərlə, qavram və dərk
intuisiyanı ilə yaşamaq estetikasına
sahib olmaqdır həm də... Şairin min-
lərlə hadisə, insan, nüans yanından
keçib yaxaladığı bircə poetik mə-
qamda biz də qərarlaşanda, duruxub
anlamağa çalışanda o anın poetika-
sını, fəlsəfəsini sevinirik ki, həmin
estetik duyum bizdə də varmış... am-
ma onu bizə yaşadan şairdir... Bəlkə
də xəbərimiz olmazdı bu qabiliyyəti-
mizdən... O bizi də tərpədir, silkələ-
yir, təsirləndirir, bəzən hətta titrədir
diksindirici misraları ilə...

Başımı çırpıram dəmir qapına,
ağrıyır min illik zədə başımda.
Başımla döyürəm qapını, sevdə,
nə evdən çıxırsan, nə də başımdan.

* * *

Burda tənhayam, qorxuram,
bilməm sığının kimə.
Bir kimşə yanıma gəlmir,
hamı gəlir üstümə...

* * *

Falçının qarşısında açılmış
bu qoca əllərin içi
hələ də eyni şeyi göstərir:
"17 yaşında məhəbbətini tapacaqsan..."

Davamı səhifə 13-də

(Əvvəli səhifə 12-də)

Salamın sevgisi, sevgilisi, ayrılığı, vüsali bizim tanıdığımız həmişəki “tanışlar” deyil. Hətta məcazları da... “Əl” obrazı diqqətimi çəkdi. Qocalmış, hökmünü itirmiş, əsən Əl vaxtilə “dil-dil” ötərdi:

*Vaxt gələcək
bir zamanlar kiməsə barmaq silkələdiyin,
kiminsə arxasınca yellədiyin,
kiməsə sığal çəkdiyin
əllərin qocalıb əsməyə başlayacaq.
Yəni, vaxt gələcək, bir zamanlar
işarələrlə dil-dil ötən əllərin topuq çalacaq.
Əldən pəltəklik daha dəhşətli.*

*Başqa bir şəirindəki “əl” -in də bir özgə
obrazı var:*

*Qərrib qardaşlar tək düşüblər ayrı,
ətəyində bir əl, yaxanda bir əl.*

İnsanlar kimi ölənlərin (ölən za-

paradoksallıqların poetik şəkli də var:

*Bir az da, bir az da məndən kənar dur
ki sənənən bir qoşa şəkil çəkdirək.
(Kənar dur - qoşa şəkil çəkdirək!)*

* * *

*Yaxın gəl, bir görünm məndən
nə qədər uzaqdasan.
(Yaxın gəl - uzaqlığını ölçüm!)*

* * *

*Bu kasıb evin kişisi
zülümnən tapdığı çörəyi
hər axşam bölər evində
bir tikə hərəyə -
özünə, arvada, uşaqlara
və siçançün qurulmuş tələyə.
(Çörək qayğı, şəfqət - çörək ölüm
tələsində qəddarlıq və acımasızlıq!)*

* * *

*Görürsən, dostlar bir-bir çıxıb gedir
səndən. (Dost yaxınlığı - tərək edilmək
uzaqlığı!)*

* * *

*sənsiz yaşamaq mümkünmüş deyə
yavaş-yavaş düşürsən gözümdən.*

*Bir gözünü qıyıb şəklimi çəkən fotoqraf da
sanki qapının açar dəşiyindən baxır mənə.*

Ayrılığı adlatmağın, ovutmağın “əşyalarla baş qatmaq” üsulunu bilir-dikmi? Əşyalara sarılmaq, əşyalardan istilik, nəfəs, təsəlli və ümid almaqla ayrılığın soyuğundan qorunmağa necə baxırsınız?

*Bu ayrılığın soyuq kimsəsizliyində
isinməkçün soba, baxmaqçün televizor,
danışmaqçün pəncərə, qucmaqçün qapı:
əşyaların umuduna qaldıq, “Qızım”,
əşyaların umuduna qaldıq.*

Salam Sarvanın mübaliğələrində bəzən də klassik bir məcaz yaratma üslubu hiss olunur, daha çox Füzuli-sayaq:

*Qara höriyünü döy kürəyinə -
zəncir vur, aşura günümdü bu gün...*

Salam poeziyasındakı sevginin özünə gəldik çatdıq. Bu sevginin

ciddi və kədərli misraları arasında ciddi yumorları da tez-tez qarşımıza çıxır:

*Getmək lazımdı, şair:
buranın adamları təkə şəkil çəkdirəndə
dayanırlar qol-boyun.*

* * *

*Ay mənsiz dözə bilməyən,
ay narahat, darıxma.
Səhər-axşam başına döy -
başını qat, darıxma.*

* * *

*Arzum yox, pulum yox, nəzir qutusu,
mən nə niyyət tutum, nə salım sənə?*

* * *

*Bir boş oturacaq olmayan vəqonda
ayaq üstə qalmış Səmişin xanım
Dünyada nə qədər yerim vardısı,
durdum hamısından, əyləşin, xanım.*

Şeirlərinin birində iki qadın adı və özünün imzası, adı qarşılaşdırılır. Bu qadınlardan biri (Natavan) yanında, biri də belə demək mümkünse, yanında, ruhundadır (Nərgiz). Qeyri-ixtiyari əli hər yere “Nərgiz” yazır, amma qorxusu da var. Təbii ki yanındakı qadından. Ona görə də o adı qaralayıb üstündən “Natavan” yazır. Amma faydasızdır, çünki, ört-basdır etmək istədiyi qadının adı hər yerdən boy verir, ruhunda, yanında, istəklərində:

*...Nərgiz üstündən Natəvan yazmaqla
Nərgiz pozulmaz, Salam, sadəcə,
görünməz olar.
Və qara-qura düşər, çətin oxunar
Natəvan da.*

Şairin sevgi dairəsindəki məhdudiyyətə kədərli reaksiyasında (Dünyanı dolaşmadan, yalnız öz küçəmizdə, öz şəhərimizdə gördüyümüz qızları sevdik.) da bir səmimiyyət var. Əsil sevgisini ahıl yaşında tapan şair utanır həm də... (Mən o qızı düşündükcə indi ahıl yaşımda, utanıram evimdə öz həyat yoldaşımdan.) Amma ömürlük təəssüf və kədər hissi ilə müşayət olunacaq seginin Yaradıcısı olması həqiqətinə tapınaraq, (Tanrı bir-biriçün yaranmışların hamısını bir-birindən uzaqda yaradıb, əslində...) bu gecikmiş sevgini susaraq yaşayır. Susa-susa yaşanan sevgilərdə isə hər şey gecikir, hər şey tərəddüdlü, hər yan təhlükəli görünür. Bu sevgidə hər şey ağırlıdır, qorxaqdır, şübhələr, ehtimallar təzyiqi altındadır. Üzə çıxma bilməyəcək, doğrulduğu yerdəcə səssizcə öləcək... Doğumundan xəbərsizlik ölümünün də taleyi olacaq... Bütün baxışlar, bütün sözlər, bütün davranışlar kamera nəzarətinə dəymiş kimi ehtiyatlılıq tələb edir. Hətta deyə də bilmir sevdini, maraqlıdır, bəs nə deyir? Bütün yazı boyu düşüncəmdə əks-səda verən bu misraları:

*Sənə deyiləsi deyil
sənə*

Salam Sarvanın şeirləri haqqında 15 il öncə də yazmışdım... “Azərbaycan” jurnalında... Nə yazmışdım, yəqin ki yadımda deyil, amma hansı misraları təhlil etdiyimi dəqiq xatırlayıram bu gün də... Salam Sarvanın şeirlərinə istənilən yaşda, istənilən məqamda qayıtmaq olur. Çünki onun mövzusu əbədi, insanla bir doğulan, bir ölən əbədi hiss və yaşantıların, duyğuların poeziyasına aiddir.

*Səndən vəfəliymiş sənin yolların -
hələ də keçirlər baxdığım yerdən.*

* * *

*Ax, birin bilirsən sən də, birin yox -
daha yıxılıram, heç xəbərin yox...
Gördüm ki tutmağa başqa yerim yox,
tutdum yıxılmağa qorxduğum yerdən...*

Sənə deyiləsi deyil, sənə deyiləsi sözüm...

(Salam Sarvanın şeirləri haqqında)

manın) arxasınca kəfkiriylə “əl eləyən” bir obraz da var:

*Gedən ömrə əl eləyir
saat öz kəfkirynən.*

Xalq deyimləri tərzindəki ifadələr (məsələn, frazeioloji birləşmələr) də maraqlıdır, əl obrazı ilə bağlı:

*Əlimizi üzduk özümüzdən, “Qızım”,
adamların umuduna qaldıq.*

Bu “əl” bəzən sevgidə uduzanların yarası da ola bilir, əli yetməyən sevginin hüznündə sanki “əl” də günahkardır. Niyə ona - sevdiniyə çatmır bu “əl”, niyə belə qısadır?

*əlimiz çatan qadın yarımız deyil,
ayağımız çatan torpaq yerimiz deyil!*

“Sevdiyinə heç vaxt əli çatmaq” ağrısı, nisgili bir çox misralarda “əl” ifadəsi işlənmədən də “əli yetməmək” “heç vaxt nail olmamaq” anlamını aydınca ifadə edə bilir. Misraların sinonimliyində bunu özümüz də təsəvvür və əlavə edə bilirik:

*Yanımdakı sevgililər
doğma gəlməz adama.
(Əlimiz yetməyənlər daha doğma gələr.)*

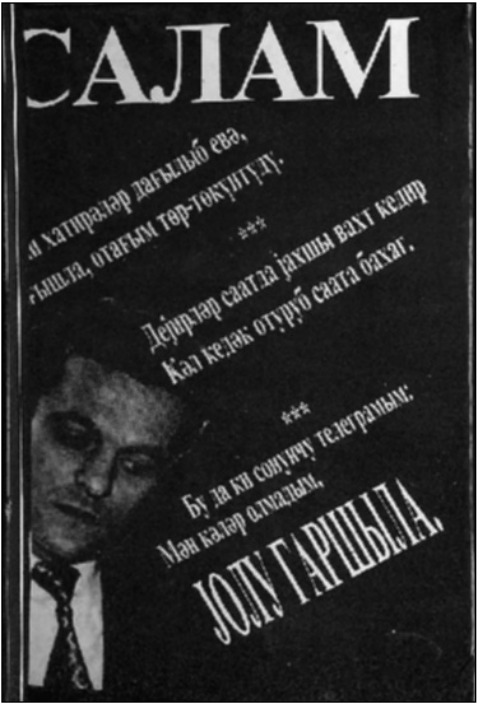
* * *

*Üzümüzü üzünə söykədiyimiz
sevgilimizin çiyinləri üstündən
ayrıldıığımız adamlara baxırıq, əslində.
(Əslində, əlimiz yetməyənlərə.)*

* * *

*Heç vaxt yanaşı yatmayacaqmış
bir-birini yuxuda görənlər. (Əslində,
bir-birinə əli yetməyənlər) və s.*

Salam Sarvanın poetik obrazlılığında, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən fərqli, orijinal tərzdə istifadə üslubu da maraqlıdır. Məsələn, onun antiteza yaratmaq məharətinə diqqət edək. Bu antitezalarda əkslik, antonimlik yalnız sözlər üzərində qurulmayıb, anti-məqam, anti-mövqe, anti-zaman, anti-məkan və s bu kimi

*(Sevgini möhkəmlətməyə, ucaltmağa
yox, gözden salmağa çalışmaq!)*

* * *

*öldürdüyün gündən bəri yavaş-yavaş
dirilirəm:
o dünyadan bu dünyaya hər gün bir az
köçürəm. (Öldürdükcə dirilmək, o
dünya-bu dünya qarşılaşdırılması!)*

Sonrakı misallarda da diqqət etsək görəcəyik ki, ideya yükü məhz həmin əks, bir-birini inkar düşüncəsi üzərində qərarlaşıb:

*Seni axtarmaq əbədi dünyadakı küçədə...
Zamanın harasından - gündüzdəsən,
gecədə?*

* * *

*Böyük dərdlərdən bürəyəndə
xırda sevinclər yıxılmağa qoymadı...*

* * *

*...bir tikə çörək dalınca qaça-qaça
Ceyhun yorulub öldü*

* * *

*Niyə mənə belə gəldi ki sən son itkim idin -
səndən sonra daha heç kim getməyəcək
yanımdan.*

* * *

rəngi, səsi necədir? Bu sevgi də bizim tanıdığımız deyil. Gözəlin, sevgilinin vəsfi-filan görə bilmərik bu eşqdə. Emosionallıq, hissini əsir olmaq və yerdən ayağı üzülmüş “pərilər”, “mələklər”, “su sonaları” və onlara yazılan atəşli misraları da... Amma bütün bunlardan yüksəkdə dayana biləcək bir məqamı var eşqin Salam Sarvan şeirində. Qocalmış, tavanı, döşəməsi, divarı çökmüş, amma böyük məhəbbətlə sevən insan durumunu belə anladır:

*Qocalmışam:
otağımda tavanın suvağı sökülüb,
döşəmənin boyası tökülüb,
divar kağızı siqaret tüstüsündən saralıb ...*

Əlbəttə, burda məhəbbət əlaməti yoxdur, amma bundan sonrakı misralarda ruh yenilməsi, köhnə daxma əvəzlənməsi var, baxaq nələrə:

*Amma bu il göylərin rəngini, dənizlərin səsinə,
dağların örtüyünü dəyişmək istəyirəm.
Sonrasa sənə qonaq çağırmaq,
sənnən bu yenilikdə görüşmək istəyirəm.*

Yenə kontrast, yenə paradoksallığın əksliyi yox, vəhdəti. Böyük eşqi sönük, ölü məkandan, cismən qocalmış bədəndən ilahi bir genişliyə çıxarmaq, orda ona yeni həyat vermək - sənənən bu yenilikdə görüşmək istəyirəm...

Bu poeziyada sevdiniyə “yolunda ölərəm” yox, ölüm nədir, yolunda ölümdən də keçib sağ qalaram - deyilir.

*Yenə dilə məndən, sən dilə təkə,
de nə qurban verim, de nədən keçim
Candan keçmək nadi, sənə xətrinə
ölməyim - bir gözəl ölümdən keçim.*

Bəzən də zarafatla: Dedim, dərdindən öləcəm, Aldatdım, zökəmdən öldüm - etirafını edir.

Ümumiyyətlə, Salam Sarvanın